

بنام: آقای مرتضی مدرس چهاردهی

شیخ مرتضی انصاری

« مؤسس علم اصول فقه »

درباره شرح احوال و آثار شیخ در کتاب المأثر والاثار چنین نوشته اند:

۱- شیخ مرتضی انصاری علم اصول را بالخصوص تأسیس کرد که از صدر اول تا این عصر نشده بود کتاب مستطابش در اصول که با اسم فوائد شهرت گرفته با کتب دیگر که در فقه و غیره دارد بکرات مطبوع افتاده اینک در قلمرو تشیع مدار تدریس بمصنفات آن بزرگوار است ملت شیعه از اهالی ایران و گروهی انبوه که در هند و بلاد روسیه و بعضی از ایالات عثمانیه و چند شهر افغانستان و ترکستان و غیرها هستند هر سال از بابت اوقاف و زکوة و اخماس و سهم امام و مظالم و امثالها دویست هزار تومان بمحضر او ایصال میداشتند و او باندازه یک مستحق مقتصدی نیز در حق خود از آن جوه تصرف نمی فرمود و همه را در نهایت احتیاط الی دینار آخر بدست ارباب استحقاق میرسانید.

در جمیع دوران ریاست عام و نیابت امام علیه السلام یک نفر نوکر بیشتر نداشت و آنهم مردی متقی از سلك ارباب عمایم بود موسوم بحاج ملا رحمة الله رحمه الله که همه جا بهمین جهت مشهور است.

الغرض این بزرگوار حقیقه از اعاجیب اوهار و نوادر روزگار بود و در علم و عمل و زهد و تقوی و ورع و عبادت و ریاست از طراز اول محسوب میشود استقصاء مراتب و مقامات و تاریخ و اخبار و آثار وی من جمیع الجهات یک مجلد بزرگ و کتابی کلان خواهد شد.

از اولاد جسمانی دودختر گذاشت و پسر هم نداشت ولی قریب هزار فقیه مجتهد

بسمت فرزند روحانی ازوی مخلف شد در سال یکم هزار و دو بیست و هشتاد و یک هجری در گذشت مزارش در جوار امیر المؤمنین علیه السلام است. (۱)

۲- حاج میرزا محمد حسین شهرستانی در کتاب الموائد فی المتفرقات در ترجمه شیخ انصاری مینویسد:

وی مردی بلند قامت ریش سرخ و آبله رو بود ولی نورانی و ملیح و خوش محاوره و شوخ. برادرش شیخ منصور در تاریخ او گفته است:

غدير سال ولادت فراغ سال وفات (۱) تولد شیخ در ۱۲۱۴ و وفات ۱۲۸۱ هـ. ق بود.

۳- در کتاب مآثر و الآثار در ذیل احوال شیخ محمد حسن اصفهانی صاحب جواهر الکلام درباره شیخ انصاری چنین نوشته شده است: (۲)

و از جمله مآثرش شیخ مرتضی انصاری است که از پروردگان محضر مقدس او می باشد و زمانی قبل از رحلتش ویرا خلیفه منصوص و نایب مخصوص قرارداد و حاضرین و مجاورین عتبات عالیه از طبقات اهالی الی اعراب حوالی همه را از تعیین شیخ مرتضی رضوان الله علیه مستحضر ساخت لهذا بعد از ارتحالش اختلافی پدید نگردید و مردم بر حسب تصریح وی علامه انصاری را عالم عصر دانسته تقلید همی کردند و اولین نایب عام امام علیه السلام همی دانستند.

۴- در کتاب قصص العلماء چنین نوشته است:

شیخ مرتضی شوشتری ساکن نجف و مدفنش در نجف و تلمذ در بدو امر در نزد حاجی ملا احمد نراقی کرده از آن پس نزد شریف العلماء تلمذ نمود و نهایت زاهد

۱- ص ۱۳۶ - ۱۳۷ باب دهم چاپ تهران

۲- بنقل از الموائد در ذیل شرح احوال شهرستانی درس ۱۸۱ باب دهم المآثر

و الآثار.

۳- ص ۱۳۶ المآثر و الآثار

وورع و عابد و دقیق بود و این فقیر چندی در مجلس او حاضر میشدم و نماز نوافل راتبه از او ترك نمیشد بلکه زیارت عاشورا و نماز جعفر طیار و نحو آن از او ترك نمیشد و پس از مرحوم شیخ محمد حسن ریاست امامیه با منتهی شد و هرگز متصدی مرافعات نمیشد و بکسی اجازه اجتهاد نداد و تألیفات او رساله حجّت مظنه و... فی الحقیقه در علم اصول یعنی در حجّت ظن و اصل برائت و استصحاب مؤسس بوده و قریب هشتاد سال عمر کرد مانند شیخ محمد حسن در جره دست چپ در قبله صحن حضرت امیر مدفن شیخ است.

۵- آرامگاه شیخ

این حجره قبلاً سقاخانه بوده است که حوض بزرگی از سنگ مرمر داشته و اوقاف زیادی در یزد داشت که آب را از فرات به نجف آورده و در این حوض میریختند بقیه آبرای بخانه علماء تقسیم میکردند و بعد از چندی این حوض ترك شد و آبها را بدکان بزرگی که در بازار قبله بود منتقل نمودند و محل حوض حجره گردید برای دفن متولی و فرزندش وقتی که شیخ مرتضی فوت کرد شیخ را در آنجا دفن کردند.

مسجد شیبخ

۶- این مسجد از تأسیس شیخ مرتضی انصاری است که این عالم مشهور در آنجا نماز جماعت میخواند و بعد از فوتش پیرانش نماز میخواندند بنیان مسجد عالی و استوار است و بعضی از اهل علم در اینجا بمباحثه و تدریس میپردازند و عالم کبیر سید محمد کاظم یزدی بعضی از درس خود را در آنجا تدریس مینمود و مسجد در آخر بازار قبله در کوی خویش کوچک قرار گرفته است. (۱)

۱- کتاب ماضی النجف و حاضرها تألیف شیخ جعفر آل محبوه نجفی جلد اول ص ۷۹-۸۰ چاپ میدا.

مؤلف این کتاب از دوستان نجف نگارنده این سطور بود و در تهیه مواد برای تألیف خود عمری زحمت کشید و کتاب مزبور در سه مجلد بتازگی در نجف چاپ شد.

۷- نویسنده این سطور گوید چون بعد از وفات شیخ انصاری آقا سید حسین مجتهد کوه کمری معروف بترك در آن مسجد تدریس مینمود تاکنون معروف بمسجد تركها است که ایرانیان مسجد مزبور را تعمیر اساسی کردند و از مساجد بزرگ نجف بشمار میرود.

تالیفات شیخ

۸- فرائد الاصول معروف بر مسائل مهمترین و اساسی ترین کتابهایی است که تاکنون در علم اصول فقه شیعه اثنی عشری تألیف شده است. این کتاب شامل قسمت ادله عقلیه است و قسمت مباحث الفاظ آنرا بنام تقریرات شیخ بقلم میرزا ابوالقاسم کلانتر جدا گانه چاپ شده است.

رسائل شیخ مکرر چاپ شده و حواشی مختصر و مبسوطی بر آن نوشته اند که بیشتر آنها چاپ شده است.

۹- مکاتب بهترین و مبسوط ترین کتابی است که در انواع و اقسام متاجر از فقه شیعه اثنی عشری تاکنون تألیف شده است و خود شیخ هم توجه بدو کتاب فرائد الاصول و متاجر داشت و بسیاری از علماء بر آن حواشی مبسوطی نوشته اند که چاپ شده است. فرائد الاصول و متاجر شیخ از کتب تدریسی حوزه علمیه شیعه اثنی عشری بشمار میرود.

۱۰- کتاب صلوة شیخ چاپ شده است.

۱۱- کتاب طهارت. این کتاب را شیخ در ایام جوانی نوشته اند اگرچه مورد توجه و استفاده طلاب و فضلا است اما خود شیخ آن اندازه ها توجه باین کتاب نداشت طرز انشاء و عبارت عربی شیخ بسیار روشن و درست بود و شیخ در کتاب اصول و فقه خود آراء و نظریات دقیق داراست که هنوز هم تازگی دارد.

۱۲- کتابهای فرائد و متاجر از شیخ انصاری بسیار مشهور است و از شاهکارهای علمی عالم اسلامی بشمار میرود و تمام طلاب علوم فقه و اصول تا این دو کتاب را درسی

نخوانند نمیتوان آنرا فاضل دانست و آراء و نظریات شیخ در حوزه های علمی روحانی نجف ، قم ، مشهد ، تهران ، هندوستان و پاکستان ، جبل عامل و سایر شهرستانهای شیعه اثنی عشری مدار بحث و درس طلاب علوم اسلامی است . شرح های بسیار مفصل و مختصر در بیان نوشته های شیخ بقلم اساتید فن تألیف و منتشر شده است که مشهورترین آنها از این قرار است .

۱۳- آقا میرزا حبیب الله رشتی از شاگردان درجه اول شیخ بود و از اساتید خود در نجف اشرف شنیدم هنگامیکه میرزا بسوی صحن حضرت علی ع میرفت تا درس بگوید قرائت سوره یسن را از خانه خود آغاز میکرد تا بدر قبله صحن مولای میرسید سوره را بی پایان میرسانید و نوابش را بروح پرفتح استاد خود شیخ انصاری که در حجره ای از درب قبله صحن مولا قرار گرفته نثار مینمود و از روح شیخ استمداد می کرد تا بهتر و روشن تر حقایق علمی اسلامی را برای دانشجویان ایراد کند .

۱۴- کتاب بدایع الاصول چاپ تهران و کتاب اجاره چاپ تهران و کتاب قضا و شهادت که نسخه خطی آن در کتابخانه دانشمند محترم آقای آیت الله زاده مجتهد مازندرانی و یک نسخه از آن در کتابخانه نویسنده این سطور است و بهترین کتابی است که تا کنون در قضا و شهادت نوشته شده است و کتاب وقف از تألیفات میرزا حبیب الله رشتی خلاصه ایست از آراء و عقاید دقیق فقه و اصول شیخ انصاری که میرزا برشته تحریر در آورده است .

۱۵- آقا سید حسین کوه کمری معروف بترك از بزرگان شاگردان شیخ بود و تقریرات بحت درسی او را بشاگردانش بشکل کتابی تألیف نمودند مانند شیخ محمد حسن ماهقانی کتاب « بشری الوصول فی علم الاصول » در هشت جلد نوشت و آقا میرزا محمد علی مدرس رشتی چهاردهی در چهار مجلد تألیف نمود این رشته از تألیفات در حقیقت خلاصه ایست از دروس شیخ انصاری که شاگردانش آنرا نمودار ساختند .

حواشی بر مکاسب شیخ

- ۱۶- حواشی شیخ محمد حسن مامقانی در يك جلد بزرگ چاپ شده است
فرزند مؤلف شیخ عبدالله مامقانی کتاب پدر خود را تکمیل نمود و جلد دوم حواشی
بر مکاسب شیخ را تألیف کرد و بچاپ رسانید .
- ۱۷- حواشی آقا سید محمد کاظم یزدی که چند مرتبه چاپ شده و دقیقترین
حواشی بر کتاب متاجر بشمار میرود .
- ۱۸- حاشیه شیخ محمد کاظم شیرازی دو جلد آن در تهران بچاپ رسید این
حاشیه در حقیقت خلاصه دروسی که از درس استاد خود آقا میرزا محمد تقی شیرازی
است استفاده نموده و بادروسی که خود مؤلف در حوزه های علمی کربلا- سامرا نجف
ایراد کرده بشکل کتاب جدا گانه ای تألیف نمود .
- ۱۹- حاشیه سید ابوالقاسم اشکوری کیلانی چاپ تهران .
- ۲۰- حاشیه امام جمعه تهران چاپ تهران .
- ۲۱- حاشیه استاد بزرگوار ما شیخ محمد جواد بلاغی چاپ نجف مؤلف
کتابهای بسیار نفیس الهدی - تفسیر الاء الرحمن و کتابهای گرانمای دیگر که تألیفاتش
بزبانهای فارسی - اردو ، انگلیسی چاپ و منتشر گردید . (۱)
- ۲۲- حاشیه آقا میرزا محمد تقی شیرازی چاپ تهران .
- ۲۳- حاشیه شیخ محمد حسین اصفهانی در دو جلد که جنبه فقهی و فلسفی دارد .
- ۲۴- حاشیه آقا میرزا علی ابروانی از دقیق ترین حواشی است بر متاجر شیخ
چاپ تهران .
- ۲۵- حاشیه آقا شیخ موسی خونساری خلاصه ایست از دروس استاد بزرگوار ما

آقا میرزا حسین نائینی در دو جلد و میتوان آنرا از کتب درسی بشمار آورد و دومرتبه در نجف و قم بچاپ رسید.

۲۶- حواشی آقا شیخ محمد تقی آملی در دو جلد چاپ تهران ، خلاصه ایست از تقریرات درس استادها آقا میرزا محمد حسین نائینی که کتاب مکاسب شیخ را درس میدادند و در حدود سیصد السی چهار صد طلبه فاضل در حوزه درسش در نجف حاضر میشدند .

۲۷- حاشیه آقا سید محسن حکیم از مراجع بزرگ تقلید جهان شیعه مقیم نجف «چاپ نجف»

۲۸- حاشیه خسرو شاهی چاپ تبریز .

۲۹- تقریرات بحث درسی آقا سید ابوالقاسم خوئی که بقام سید علی حسینی شاهرودی و یکی دیگر از فضلاء حوزه علمی نجف تألیف گردید و در دو جلد در نجف بچاپ رسید آیت الله خوئی کتاب مکاسب شیخ انصاری را در درس خود عنوان نموده و در پیرامون آراء و عقاید شیخ درباره معاملات به بحث و انتقاد پرداخت .

۳۰- تقریرات بحث درسی آقا سید محمد حجت کوه کمری را در نفر از شاگردان حوزه علمی قم برشته تحریر در آورده بنام میرزا ابوطالب تجلیل تبریزی و شیخ یحیی فاضل همدانی و در دو جلد در قم بچاپ رسید و درس استاد علامه حجت کوه کمری مکاسب شیخ انصاری بود و در حدود چهار صد طلبه فاضل در حوزه درس ایشان در قم حاضر میشدند .

۳۱- حاشیه آقا رضا همدانی از دقیق ترین و موجز ترین حواشی است بر کتاب مکاسب شیخ .

۳۲- ده ها حاشیه دیگر بر مکاسب شیخ که اساتید بزرگ نوشتند که چاپ نشده است و برای تفصیل بکتاب تراجم احوال که بعد از شیخ انصاری تألیف شده است نگاه کنید .

حواشی بر فرائد

- ۳۳ - حواشی آخوند ملا محمد کاظم خراسانی بر رسائل شیخ چاپ تهران
- ۳۴ - اوثق الوسائل حاشیه ایست بر فرائد تألیف میرزا موسی تبریزی خلاصه ایست از درس آقا سید حسین کوه کمبری معروف به ترك ، از دقیق ترین و مفصلترین کتابی است که درباره او تألیف شده است .
- ۳۵ - بحر الفوائد تألیف حاج میرزا حسن آشتیانی مبسوط ترین حواشی است بر رسائل شیخ و خلاصه تقریرات بحث درسی شیخ است چاپ تهران .
- در این کتاب در مسئله تحریف قرآن از کتاب دبستان المذاهب سوره ای نقل کرده است ، غافل از آنکه از روش بیان و اسلوب فصاحت و بلاغت دور است تا چه رسد که در ردیف آیات قرآنی بشمار آید !!
- ۳۶ - حواشی بر فرائد الاصول تألیف آقا میرزا محمد علی مدرس رشتی چهاردهی بخط مؤلف در کتابخانه نویسنده این سطور میباشد که طلاب علوم اسلامی که از شاگردان مؤلف هستند از روی آن نسخه برداشتند .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

شتاب درسه کار رواست

بیگامبر صلوات الرحمن علیه فرموده است که: عجله مباح نیست مگر درسه کار: یکی آنکه دختر بشوهر زود دهند، دوم آنکه میت را زود دفن کنند، سوم آنکه طعام زود پیش میهمان برند .

محمد بلعمی